

Põhiseaduse Assamblee
E E L N Ö U

6. veebruar 1992.a.

EESTI VABARIIGI PÕHISEADUS

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki.

mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 24.veebruaril 1918. aastal,

mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele,

mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,

mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade.

võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud Põhiseaduse § 1 alusel .... 1992. aastal rahvahääletusel vastu järgmise Põhiseaduse.

I PEATÜKK

Üldsätted

§ 1. Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas.

Eesti iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ning võõrandamatu.

§ 2. Eesti riigi maa-ala, territoriaalveed ja õhuruum on lahutamatu ja jagamatu tervik.

Eesti on riiklikult korralduselt ühtne riik, mille territooriumi haldusjaotuse sätestab seadus.

§ 3. Riigivõimu teostatakse ainult Põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.

Seadused avaldatakse ettenähtud korras. Täitmiseks kohustuslikud saavad olla üksnes avaldatud seadused.

§ 4. Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja kohtute tegevus on korraldatud võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttel.

§ 5. Eesti loodusvarad ja loodusressursid on rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult.

§ 6. Eesti riigikeel on eesti keel.

§ 7. Eesti riigivärvid on sinine, must ja valge. Riigilipu ja riigivapi kuju sätestab seadus.

II PEATÜKK

Põhiõigused, vabadused ja kohustused

§ 8. Igal lapsel, kelle vanematest üks on Eesti kodanik, on õigus Eesti kodakondsusele.

Igaühel, kes alaealisena kaotas Eesti kodakondsuse, on õigus see kodakondsus taastada.

Kellelki ei tohi võtta sünniga omandatud Eesti kodakondsust.

Kellelki ei tohi veendumuste pärast võtta Eesti kodakondsust.

Eesti kodakondsuse saamise, kaotamise ja taastamise tingimused ning korra sätestab Kodakondsuse seadus.

§ 9. Eesti kodanikul on kõik Põhiseaduses sätestatud õigused, vabadused ja kohustused.

Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul on võrdselt Eesti kodanikuga Põhiseaduses sätestatud õigused, vabadused ja kohustused, välja arvatud need, mis Põhiseaduse kohaselt on ainult Eesti kodanikul. Seadus võib kitsendada välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute poliitilise tegevuse vabadust ja õigust kuuluda mõnda liiki ühendustesse (§-d 31, 45, 47, 48), õigust valida tegevusala, töökohta ja elukutses (§ 29 lg.1), õigust tegelda ettevõtlusega (§ 31), õigust omandada teatud liiki vara (§ 32 lg.4), õigust riiklikule abile (§-d 28 lg.1, 29 lg.3) ning õigust saada informatsiooni (§ 44 lg. 2,3).

§ 10. Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ja kohustusi, mis tulenevad Põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele.

§ 11. Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas Põhiseadusega. Rakendatavad piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.

§ 12. Kõik on seaduse ees võrdsed, sõltumata rahvusest, rassist, nahavärvist, soost, keelest, päritolust, usutunnistusest, poliitilistest või muudest veendumustest, varalisest ja sotsiaalsest seisundist.

Rahvuslikule, rassilisele, usulisele või poliitilisele vihkamisele, vägivaldale ja diskrimineerimisele õhutamise on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.

13 / 199

§ 13. Igaühel on õigus riigi ja seaduse kaitsele. Eesti riik kaitseb oma kodanikke ka välisriikides.

Seadus kaitseb igaühte riigivõimu omavoli eest.

§ 14. Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.

§ 15. Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igaüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjasse puutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu Põhiseaduse vastaseks tunnistamist.

Kohus järgib Põhiseadust ja tunnistab Põhiseaduse vastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingut, mis rikub Põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil vastuolus Põhiseadusega.

7 § 16. Igaühel on õigus elule.

Inimelu tohib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras hädavajaliku jõu kasutamisel mis tahes isiku kaitsmiseks ebaseadusliku vägivalda eest, kuriteos kahtlustatava kinnipidamisel, vahistatu või süüdimõistetud põgenemise takistamisel ning mässu või massilise korratuse mahasurumiseks, samuti kohtu poolt mõistetud surmanuhtluse täideviimiseks.

§ 17. Kellegi au ega head nime ei tohi teotada.

§ 18. Kedagi ei tohi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda või karistada.

Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele.

§ 19. Igaühel on õigus vabale eneseteostusele.

Igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust.

§ 20. Igaühel on õigus vabadusele.

Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras:

1) süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks;

2) kohtu otsuse täitmata jätmise eest või seaduses sätestatud muu kohustuse täitmise tagamiseks;

3) kuriteos kahtlustatava kohtu ette toimetamiseks, õigusrikkumise ärahoidmiseks või õigusrikkumises kahtlustatava pakkumise vältimiseks;

4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või tema toimetamiseks pädeva riigiorgani ette, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine;

5) nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik;

6) Eestisse ebaseadusliku asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.

Kellelki ei tohi võtta vabadust üksnes sel põhjusel, et ta ei ole suuteline täitma mingit lepingulist kohustust.

§ 21. Igaühel, kellel on võetud vabadus, teatatakse viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused ning antakse võimalus teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele. Kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult ka võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. Kuriteos kahtlustatava õigust teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele võib piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Kedagi ei tohi vahi all pidada üle 48 tunni ilma kohtu sellekohase otsuseta. Kohtu otsus teatatakse vahistatule viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil.

§ 22. Kedagi ei tohi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Keegi ei ole kriminaalmenetluses kohustatud tõestama oma süütust.

Kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedase vastu.

§ 23. Kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui seda tegu ei tunnista kuriteoks seadus, mis on jõustunud enne teo toimepanemist.

Kellelegi ei tohi mõista raskemat karistust kui see, mida võinuks talle mõista kuriteo toimepanemise ajal. Kui seadus sätestab pärast kuriteo toimepanemist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust.

§ 24. Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt üle viia seadusega määratud kohtu alluvusest teise kohtu alluvusse.

Igaühel on õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Kohtuistungid on avalikud. Kohus võib seadusega sätestatud juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada kinniseks riikliku või ärisaladuse, kõlbluse või inimeste eraelu kaitseks või kui seda nõuavad alaealise või õigusemõistmise huvid.

Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, välja arvatud juhul, kui alaealise, abielupoole või kannatanu huvid nõuavad teisiti.

Igaühel on õigus tema suhtes tehtud kohtu otsuse peale seaduses sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.

§ 25. Igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Hüvitamise viisi ja korra sätestab seadus.

§ 26. Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusle. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ja eraellu sekkuda kuidagi, kui seadusega sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse ning teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

§ 27. Perekond rahva püsimise ja kasvamise ning riigielu alusena on riigi kaitse all.

Abikaasad on võrdõiguslikud.

Laste kasvatamine ja nende eest hoolitsemine on

vanemate kohustus.

Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse.

Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajajate liikmete eest.

§ 28. Igaühel on õigus tervise kaitsele ning riigi abile vanaduse, töövõimetuse, puuduse ja toitja kaotuse korral. Abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Riik soodustab vabatahtlikku ja omavalitsuslikku hoolekannet.

Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all.

§ 29. Igaühel on õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra.

Kedagi ei tohi sundida tööle või teenistusse, millega ta ei ole vabatahtlikult nõustunud, välja arvatud kaitseväeteenistus või selle asendusteenistus, tööd nakkushaiguste leviku tõkestamisel, loodusõnnetuste ja katastroofide korral ning tööd, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud.

Riik korraldab kutseõpetuse ja abistab töö leidmisel.

Töötingimused on riigi kontrolli all.

Töötajate ja tööandjate ühingutesse ja liitudesse kuulumine on vaba. Töötajate ja tööandjate ühingud ja liidud võivad oma õiguste ja seaduslike huvide eest seista vahenditega, mida seadus ei keela. Streigiõiguse kasutamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Töövaidluste lahendamise korra sätestab seadus.

§ 30. Ametikohad riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes täidetakse seaduse alusel ja korras Eesti kodanikega. Kooskõlas seadusega võib neid ametikohti erandkorras täita ka välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikutega.

§ 31. Igaühel on õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra.

§ 32. Igaühe omand on puutumatu ja võrdselt kaitstud. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seadusega sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest. Igaühel, kelle vara on tema nõusolekuta võõrandatud, on õigus pöörduda kohtusse ning vaidlustada vara võõrandamine, hüvitus ja hüvituse suurus.

Igaühel on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Kitsendused sätestab seadus.

Omand kohustab. Omandit ei tohi kasutada üldiste huvide vastaselt.

Seadus võib sätestada vara liigid, mida tohib Eestis omandada ainult Eesti riik, tema kodanikud, kohalikud omavalitsused või teatud liiki juriidilised isikud.

Pärimisõigus on tagatud.

§ 33. Kodu on puutumatu. Ei tohi tungida kellegi eluruumi, valdusse või töökohta ega neid läbi otsida, välja arvatud seadusega sätestatud juhtudel ja korras avaliku korra, tervise või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo ärahoidmiseks, kurjategija tabamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks.

§ 34. Igaühel, kes viibib Eestis seaduslikult, on õigus vabalt liikuda ja elukohta valida. Õigust vabalt liikuda võib seadusega sätestatud juhtudel ja korras piirata loodusõnnetuse ja katastroofi korral, nakkushaiguse leviku tõkestamiseks, looduskeskkonna kaitseks, alaealise või vaimuhaige järelevalvetuse ärahoidmiseks ja kriminaalasja menetluse tagamiseks.

§ 35. Igaühel on õigus lahkuda Eestist. Seda õigust võib seadusega sätestatud juhtudel ja korras piirata kohtu- ning kohtueelse menetluse tagamiseks ja kohtuotsuse täitmiseks.

§ 36. Ühtki Eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast.

Ühtki Eesti kodanikku ei tohi välja anda välisriigile peale välislepingus ettenähtud juhtude lepingus ja seaduses sätestatud korras Vabariigi Valitsuse otsuse alusel. Igal väljaantaval on õigus vaidlustada väljaandmine Eesti kohtus.

Igal eestlasel on õigus asuda Eestisse.

§ 37. Igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seadusega sätestatud ulatuses kohustuslik ning riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta.

Hariduse kättesaadavuse tagamiseks peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakoole.

Alaealiste laste hariduse valikul on vanematel eelisõigus.

Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Õppekeele rahvusvähemuse õppeasutuses valib õppeasutus.

Hariduse andmine on riigi järelevalve all.

§ 38. Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad.

Ülikoolid ja teadusasutused on seadusega sätestatud piires autonoomsed.

§ 39. Autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule. Riik kaitseb autori õigusi.

§ 40. Igaühel on südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus.

Kuulumine kirikutesse ja usuühingutesse on vaba. Riigikirikut ei ole.

Igaühel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist või kõlblust.

§ 41. Igaühel on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida muutma oma arvamusi või veendumusi.

Veendumustega ei saa vabandada õiguserikkumist.

Kedagi ei saa veendumuste pärast võtta õiguslikule vastutusele.

§ 42. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi Eesti kodaniku vabatahtliku nõusolekuta koguda ega talletada andmeid tema arvamuste ja veendumuste kohta.

§ 43. Igaühel on õigus tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Erandeid võib kohtu loal teha kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras.

§ 44. Igaühel on õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni.

Kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud igaühe nõudel andma seadusega sätestatud ulatuses ja korras informatsiooni oma tegevuse kohta, välja arvatud andmed, mis puudutavad riiklikku julgeolekut, kuriteo uurimist, õigusaktide jõustamist, teiste inimeste eraelu, tervist ja õigusi, ärisaladust ning konfidentsiaalselt saadud informatsiooni.

Igaühel on õigus seadusega sätestatud ulatuses ja korras tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riigi ja kohalike omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega.

§ 45. Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või teistsugusel viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel neile teenistuse tõttu teatavaks saanud riikliku või ärisaladuse või konfidentsiaalselt saadud informatsiooni kaitseks ning õigusemõistmise huvides.

Riiklikku tsensuuri ei ole.

§ 46. Igaühel on õigus pöörduda märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole. Vastamise korra sätestab seadus.

§ 47. Kõigil on õigus ilma eelneva loata rahumeelselt koguneda ja pidada koosolekuid. Seda õigust võib seadusega sätestatud juhtudel ja korras piirata riikliku julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, liiklusohutuse ja koosolekust osavõtjate ohutuse tagamiseks ning nakkushaiguse leviku tõkestamiseks.

§ 48. Igaühel on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse, liitudeesse ja erakondadesse.

ALTERNATIIV: asendada lg.1: Igaühel on õigus koonduda

poolt 24 vastu 5 na 2

mittetulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse. Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud.

Relvi valdavate, samuti sõjaväelisel korraldatud või sõjalisi harjutusi harrastavate ühingute ja liitude loomiseks on nõutav eelnev luba, mille andmise tingimused ja korra sätestab seadus.

Keelatud on ühingud, liidud ja erakonnad, kelle eesmärgid või tegevus on suunatud Eesti põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele või on muul viisil vastuolus kriminaalvastutust sätestava seadusega.

Ainult kohus võib õigusrikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada, peatada või teda trahvida.

✓ § 49. Igaühel on õigus säilitada oma rahvuslik kuuluvus.

§ 50. Rahvusvähemustel on õigus luua rahvuskultuurilistes huvides omavalitsuslikke asutusi. Rahvusvähemuste kultuuriautonomia seadusega sätestatud tingimustel ja korras.

§ 51. Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada eestikeelseid vastuseid.

Paikkondades, kus vähemalt pool püsielanikest on rahvusvähemusest, võib igaüks pöörduda riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste ning nende ametiisikute poole selle rahvusvähemuse keeles ja saada selles keeles neilt vastuseid.

§ 52. Riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asjaajamiskeeled on eesti keel.

Paikkondades, kus elanike enamiku keeleks ei ole eesti keel, võivad kohalikud omavalitsused seadusega sätestatud korras sisemise asjaajamiskeelena kasutada selle paikonna püsielanike enamiku keelt.

Võõrkeele, sealhulgas rahvusvähemuse keele kasutamise riigiasutuses ning kohtu- ja kohtueelses menetluses sätestab seadus.

§ 53. Igaüks on kohustatud säästma elu- ja looduskeskkonda ning hüvitama tema poolt keskkonnale tekitatud kahju. Hüvitamise korra sätestab seadus.

§ 54. Eesti kodaniku kohus on olla ustav põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust.

Igal Eesti kodanikul on õigus osutada põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslikku vastupanu, kui ükski muu abinõu ei ole võimalik.

§ 55. Eestis viibivad teiste riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda.

III PEATÜKK

Rahvas

§ 56. Kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu:

- 1) Riigikogu valimisega;
- 2) rahvahääletusega;

ALTERNATIIV: lisada: Vabariigi Presidendi valimisega.

§ 57. Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks.

Hääleõiguslik ei ole Eesti kodanik, kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuks.

§ 58. Seadusega võib piirata nende Eesti kodanike osavõttu hääletamisest, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad karistust kinnipidamiskohtades.

IV PEATÜKK

Riigikogu

§ 59. Seadusandlik võim kuulub Riigikogule.

§ 60. Riigikogus on sada üks liiget. Riigikogu liikmed valitakse vabadel valimistel proportsionaalsuse põhimõtte alusel neljaks aastaks. Hääletamine on üldine, ühetaoline, otsene ja salajane.

Riigikogusse võib kandideerida iga vähemalt kahekümne ühe aastane hääleõiguslik Eesti kodanik.

Riigikogu korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmend päeva ja hiljemalt kümme päeva enne Riigikogu volituste tähtaja lõppemist. Riigikogu valimised kuulutatakse välja vähemalt üheksakümmend päeva enne valimiste päeva.

Riigikogu erakorralised valimised toimuvad Põhiseaduse §-des 90, 97, 105 ja 119 ettenähtud juhtudel varemalt kuuskümmend ja hiljemalt üheksakümmend päeva pärast valimiste väljakuulutamist.

Riigikogu valimise korra sätestab Riigikogu valimisseadus.

§ 61. Riigikogu liikmete volitused algavad valimistulemuste väljakuulutamise päevast. Samast päevast lõpevad Riigikogu eelmise koosseisu liikmete volitused.

Riigikogu liige annab enne oma kohustuste täitmisele asumist ametivande jääda ustavaks Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale.

§ 62. Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga ega kannab õiguslikku vastutust hääletamiste ja poliitiliste avalduste eest, mis ta on teinud Riigikogus või selle organites.

§ 63. Riigikogu liige ei tohi olla üheski muus riigiametis.

Riigikogu liige on oma volituste ajaks vabastatud kaitseväeteenistusest.

§ 64. Riigikogu liikme volitused peatuvad tema nimetamisel Vabariigi Valitsuse liikmeks ja taastuvad tema vabastamisel valitsuse liikme kohustest.

Riigikogu liikme volitused lõpevad ennetähtaegselt:

- 1) tema asumisega mõnda teise riigiametisse;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisel;
- 3) seadusega ettenähtud korras tagasiastumisel;
- 4) kui Riigikohus on otsustanud, et ta on kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma;
- 5) tema surma korral.

Riigikogu liikme volituste peatumisel või ennetähtaegsel lõppemisel astub seaduses sätestatud korras tema asemele asendusliige. Asendusliikmel on kõik Riigikogu liikme õigused ja kohustused.

Riigikogu liikme volituste taastumisel lõpevad asendusliikme volitused.

§ 65. Riigikogu lahendab Eesti riigielu kõiki küsimusi, välja arvatud neid, mis Põhiseaduse kohaselt on rahva, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse, teiste riigiorganite või kohalike omavalitsuste otsustada.

§ 66. Riigikogu:

- 1) võtab vastu seadusi ja otsuseid;
  - 2) otsustab rahvahääletuse korraldamise;
  - 3) valib Vabariigi Presidendi;
- ALTERNATIIV: Kuulutab välja Vabariigi Presidendi valimised.
- 4) ratifitseerib ja denonsseerib välislepinguid vastavalt Põhiseaduse §-le 121;
  - 5) annab peaministri kandidaadile volitused Vabariigi Valitsuse moodustamiseks;
  - 6) võtab vastu riigieelarve ja kinnitab selle täitmise aruande;
  - 7) nimetab Vabariigi Presidendi ettepanekul ametisse Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja või ülemjuhataja;

8) nimetab Riigikohtu esimehe ettepanekul ametisse Riigikohtu liikmed;

9) nimetab Eesti Panga nõukogu liikmed;

10) otsustab Vabariigi Valitsuse ettepanekul riigilaenude tegemise ja riigile muude varaliste kohustuste võtmise;

11) esineb avalduste, deklaratsioonide ja pöördumistega Eesti rahva, teiste riikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide poole;

12) kehtestab riiklikud autasud, sõjaväelised ja diplomaatilised auastmed;

13) otsustab umbusalduse avaldamise Vabariigi Valitsusele, peaministrile või ministrile;

14) kuulutab riigis välja erakorralise seisukorra vastavalt Põhiseaduse §-le 129;

15) kuulutab Vabariigi Presidendi ettepanekul välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni.

§ 67. Riigikogu uue koosseisu esimene istung toimub kümne päeva jooksul, arvates Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamise. Esimeseks istungiks kutsub Riigikogu kokku Vabariigi President.

§ 68. Riigikogu korralised istungjärgud toimuvad jaanuarikuu teisest esmaspäevast juunikuu kolmanda neljapäevani ning septembrikuu teisest esmaspäevast detsembrikuu kolmanda neljapäevani.

§ 69. Riigikogu erakorralised istungjärgud kutsub kokku Riigikogu juhataja Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse või vähemalt viiendiku Riigikogu koosseisu nõudmisel.

§ 70. Riigikogu valib oma liikmete hulgast Riigikogu juhataja ja kaks asejuhatajat, kes korraldavad Riigikogu tööd vastavalt Riigikogu kodukorra seadusele ja Riigikogu töökorra seadusele.

§ 71. Riigikogu on otsustusvõimeline, kui korralisel istungil on kohal vähemalt veerand ja erakorralisel istungil vähemalt pool koosseisust.

ALTERNATIIV: Riigikogu on otsustusvõimeline, kui kohal on vähemalt pool koosseisust.

§ 72. Riigikogu moodustab komisjone. Riigikogu liikmetel on õigus ühineda fraktsioonidesse. Komisjonide ja fraktsioonide moodustamise korra ning õigused sätestab seadus.

§ 73. Riigikogu istungid on avalikud, kui Riigikogu

kahekolmandikulise häälteenamusega ei otsusta teisiti.

Hääletamine Riigikogus on avalik, välja arvatud juhud, kui Riigikogu kodukorra seadus näeb ette salajase hääletamise.

§ 74. Riigikogu aktid võetakse vastu poolthälte enamusega, kui Põhiseadus ei näe ette teisiti.

§ 75. Riigikogu liikmetel on õigus pöörduda arupärimisega Vabariigi Valitsuse ja tema liikmete, Eesti Panga nõukogu esimehe, Eesti Panga presidendi, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja või ülemjuhataja poole.

Arupärimisele tuleb vastata Riigikogu istungil kahekümne istungipäeva jooksul.

§ 76. Riigikogu liikme tasu ning piirangud muu töötulu saamisel sätestab seadus, mida tohib muuta Riigikogu järgmise koosseisu kohta.

§ 77. Riigikogu liige on puutumatu. Teda saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

V PEATÜKK

Vabariigi President

§ 78. Vabariigi President on Eesti riigipea.

§ 79. Vabariigi President:

1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;

2) nimetab ja kutsub tagasi Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad ning võtab vastu Eestisse akrediteeritud diplomaatiliste esindajate volikirjad;

3) kuulutab välja Riigikogu korralised valimised ja vastavalt Põhiseaduse §-dele 90, 97, 105 ja 119 Riigikogu erakorralised valimised;

4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse §-le 67 ja avab selle esimese istungi;

5) teeb Riigikogu juhatajale esildise Riigikogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumiseks;

6) kuulutab välja seadused vastavalt Põhiseaduse §-dele 105 ja 107 ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele;

7) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse §-dele 109 ja 110;

7A) ALTERNATIIV: lisada: algatab Põhiseaduse muutmist.

8) teeb peaministri kandidaadile ülesandeks Vabariigi

pealet 13
vastu 14

204

Valitsuse moodustamise vastavalt Põhiseaduse §-le 89:

9) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse liikmed vastavalt Põhiseaduse §-le 91;

10) teeb Riigikogule ettepaneku Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ning kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;

11) nimetab ametisse Eesti Panga nõukogu ettepanekul Eesti Panga presidendi;

12) nimetab Riigikohtu ettepanekul kohtunikud;

13) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ettepanekul kaitseväge juhtkonna;

13A) ALTERNATIIV: Nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ettepanekul maavanemad.

14) annab riiklike autasusid, sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;

15) on Eesti riigikaitse kõrgeim juht;

16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning vastavalt Põhiseaduse §-le 129 erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks;

17) kuulutab Eesti vastu suunatud agressiooni korral välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab ametisse kaitseväge ülemjuhataja vastavalt Põhiseaduse §-le 128;

18) vabastab süüdimõistetuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;

19) algatab õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise vastavalt Põhiseaduse §-le 145.

§ 80. Vabariigi Presidendi valib Riigikogu.

Vabariigi Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Vabariigi President valitakse salajasel hääletusel. Igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor. Enne teist hääletusvooru toimub kandidaatide uus ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel samal päeval kolmas hääletusvoor. Kolmandas hääletusvoorus enam hääli saanud kandidaat tunnistatakse valituks. Häälte võrdse arvu korral tunnistatakse valituks vanem kandidaat.

§ 80A. Vabariigi President valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Vabariigi Presidendiks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidendi korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmerd ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidendi ametiaja lõppemist.

§ 81. Vabariigi President astub ametisse Eesti rahvale Riigikogu ees järgmise ametivande andmisega: " Mina, N.N., astudes Vabariigi Presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, seista demokraatia püsimise ja tugevnemise eest, ustavalt, õiglaselt ja erapooletult täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Eesti Vabariigi kasuks."

ALTERNATIIV OTSEVALIMISE PUHUL:

§ 80. Vabariigi President valitakse vabadel valimistel üldise, ühetaolise, otsese ja salajase hääletamise teel viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidendi korralised valimised kuulutab välja Riigikogu. Valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidendi ametiaja lõppemist.

Presidendikandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Presidendikandidaate võivad esitada kõik Eesti kodanikud ja nende ühendused, kui nad esitavad oma kandidaadi toetuseks vähemalt kolm tuhat allkirja. Valituks tunnistatakse kandidaat, kes saab enamuse kõigist antud häältest.

Kui ükski kandidaat ei saa esimeses hääletusvoorus nõutavat häälteenamust, korraldatakse kahe enam hääli saanud kandidaadi vahel neljateistkümmend päeva pärast teine hääletusvoor. Valituks tunnistatakse teises voorus enam hääli saanud kandidaat.

Vabariigi Presidendi valimise korra sätestab Vabariigi Presidendi valimise seadus.

§ 81. Vabariigi President astub ametisse Eesti rahvale Riigikogu ees järgmise ametivande andmisega: " Mina, N.N., astudes rahva tahtel Vabariigi Presidendi ametisse, pühalikult töotan vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhisedusust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti Vabariigi ja rahva kasuks."

§ 82. Vabariigi Presidendi volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) tema surma korral;
- 4) uue Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

§ 83. Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma või ei saa ta neid seadusega sätestatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale.

Ajaks, mil Riigikogu juhataja täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid, peatuvad tema volitused Riigikogu liikmena.

Riigikogu juhatajal Vabariigi Presidendi ülesannetes ei ole õigust Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamast.

Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohustusi täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, valib Riigikogu neljateistkümne päeva jooksul Vabariigi Presidendi.

✓ ALTERNATIIV: § 83 lg. 1 - 3: Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ametikohustusi täitma või ei saa ta neid seadusega sätestatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle peaministrile.

Peaministri ülesandeid täidab sel ajal üks ministritest Põhiseaduse § 93 kohaselt.

Peaministril Vabariigi Presidendi ülesannetes ei ole õigust ilma Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamast.

✓ ALTERNATIIV: § 83 lg.4 (rakendub Presidendi otsevalimise korral): Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohustusi täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, kuulutab Riigikogu kohe välja Vabariigi Presidendi valimised, mis korraldatakse seitsmekümne viie päeva jooksul.

§ 84. Ametisse astumisega lõpevad Vabariigi Presidendi volitused ja ülesanded kõigis valitud ja nimetatud ametites ning ta peatab ametiajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§ 85. Vabariigi Presidenti saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

VI PEATÜKK

Vabariigi Valitsus

§ 86. Täidesaatev riigivõim kuulub Vabariigi Valitsusele.

§ 87. Vabariigi Valitsus:

- 1) viib ellu riigi sise- ja välispoliitikat;
- 2) suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust;
- 3) korraldab seaduste, Riigikogu otsuste ja Vabariigi

Presidendi aktide täitmist;

4) esitab Riigikogule seaduseelnõusid ning ratifitseerimiseks ja denonsseerimiseks välislepinguid;

5) koostab riigieelarve eelnõu ja esitab selle Riigikogule, korraldab riigieelarve täitmist ning esitab Riigikogule riigieelarve täitmise aruande;

6) annab seaduse alusel ja täitmiseks määrusi ja korraldusi;

7) korraldab suhtlemist teiste riikidega;

8) kuulutab loodusõnnetuste ja katastroofide korral või nakkushaiguste leviku tõkestamiseks välja eriolukorra riigis või selle üksikutes osades;

9) täidab muid ülesandeid, mis Põhiseaduse ja seadustega on antud Vabariigi Valitsuse otsustada.

§ 88. Vabariigi Valitsusse kuuluvad peaminister ja ministrid.

§ 89. Vabariigi President määrab seitsme päeva jooksul Vabariigi Valitsuse tagasiastumisest peaministri kandidaadi, kellele teeb ülesandeks uue valitsuse moodustamise.

Peaministri kandidaat teeb neljateistkümne päeva jooksul valitsuse moodustamise ülesande saamisest Riigikogule avalduse tulevase valitsuse moodustamise aluste kohta, mis järel Riigikogu hääletab kohe läbirääkimisteta peaministri kandidaadile valitsuse moodustamiseks volituste andmist.

Kui peaministri kandidaat saab Riigikogult volitused valitsuse moodustamiseks, esitab ta seitsme päeva jooksul valitsuse koosseisu Vabariigi Presidendile, kes kolme päeva jooksul nimetab valitsuse ametisse.

Kui Vabariigi Presidendilt ülesande saanud peaministri kandidaat ei saa Riigikogus poolthääle enamust või ei suuda valitsust moodustada või loobub sellest, asub valitsust moodustama Riigikogu enda poolt ülesseatud peaministri kandidaat.

✓ ALTERNATIIV: lisada lg.4-le järgmine osalause: või kui Vabariigi President ei nimeta peaministri kandidaadi poolt esitatud valitsust ametisse, asub....

Riigikogult valitsuse moodustamise ülesande saanud peaministri kandidaat esitab Riigikogule neljateistkümne päeva jooksul valitsuse koosseisu. Riigikogu otsustab valitsuse esitamise Vabariigi Presidendile ametisse nimetamiseks. Vabariigi President nimetab Riigikogu poolt esitatud valitsuse viivitamatult ametisse.

Kui Riigikogult valitsuse moodustamise ülesande saanud peaministri kandidaat ei suuda valitsust moodustada või loobub sellest või kui Riigikogu ei esita peaministri kandidaadi poolt esitatud valitsuse koosseisu Vabariigi Presidendile ametisse nimetamiseks, teeb Riigikogu valitsuse moodustamise ülesandeks

ueele peaministri kandidaadile.

§ 90. Vabariigi Valitsuse moodustamine tuleb lõpetada hiljemalt kuuekümmne päeva jooksul pärast eelmise valitsuse tagasiastumist. Kui selleks tähtajaks ei ole valitsus ametisse nimetatud, kuulutab Vabariigi President välja Riigikogu erakorralised valimised.

§ 91. Vabariigi Valitsuse nimetab ja vabastab ametist Vabariigi President. Ministri nimetab ja vabastab ametist Vabariigi President peaministri esildisel.

Valitsuse liige loetakse ametisse astunuks ametivande andmisega Vabariigi Presidendile.

§ 92. Vabariigi Valitsus astub tagasi:

- 1) Riigikogu uue koosseisu kokkuastumisel;
- 2) peaministri tagasiastumise või surma korral;
- 3) Riigikogu umbusaldusavalduse korral Vabariigi Valitsusele või peaministrile.

Vabariigi President vabastab Vabariigi Valitsuse ametist uue valitsuse ametisseastumisel.

§ 93. Peaminister esindab Vabariigi Valitsust ja juhib selle tegevust.

Peaminister nimetab kaks ministrit, kellel on õigus asendada peaministrit tema äraolekul. Asendamise korra määrab peaminister.

§ 94. Valitsemisalade korraldamiseks moodustatakse seaduse alusel vastavad ministeeriumid.

Minister juhib ministeeriumi, korraldab ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi, annab määrusi ja käskkirju ning täidab muid ülesandeid, mis talle on pandud seadusega sätestatud alustel ja korras.

Kui minister haiguse või muude takistuste tõttu ei saa ajutiselt oma ülesandeid täita, paneb peaminister tema ülesanded selleks ajaks mõnele teisele ministrile.

Vabariigi President võib peaministri esildisel nimetada ametisse ministreid, kes ei juhi ministeeriumi.

§ 95. Vabariigi Valitsuse juures on riigikantselei, mida juhib riigisekretär.

Riigisekretäri nimetab ametisse ja vabastab ametist peaminister.

Riigisekretär võtab sõnaõigusega osa valitsuse istungitest.

Riigisekretäril on riigikantselei juhina samad õigused, mis on seadusega antud ministrile ministeeriumi juhtimisel.

§ 96. Vabariigi Valitsuse istungid on kinnised, kui valitsus ei otsusta teisiti.

Valitsus teeb oma otsused asjaomase ministri

ettepanekul.

Valitsuse määrused kehtivad, kui nad kannavad peaministri, asjaomase ministri ja riigisekretäri allkirja.

§ 97. Riigikogu võib avaldada Vabariigi Valitsusele, peaministrile või ministrile umbusaldust otsusega, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

Umbusalduse avaldamist võib algatada vähemalt viiendik Riigikogu koosseisust kirjaliku nõude esitamisega Riigikogu istungil.

Umbusalduse avaldamine võib tulla otsustamisele kõige varemalt ülejäärgmisel päeval pärast selle algatamist, kui valitsus ei nõua kiiremat otsustamist.

Valitsusele või peaministrile umbusalduse avaldamise korral võib Vabariigi President kolme päeva jooksul valitsuse ettepanekul kuulutada välja Riigikogu erakorralised valimised.

Umbusalduse avaldamise korral ministrile teatab Riigikogu juhataja sellest Vabariigi Presidendile, kes vabastab ministri ametist.

Umbusalduse avaldamist võib samal alusel uuesti algatada kõige varemalt kolme kuu möödumisel eelmise umbusalduse hääletamisest.

§ 98. Vabariigi Valitsus võib siduda tema poolt Riigikogule esitatud eelnõu vastuvõtmise usaldusküsimusega.

Hääletamine ei saa toimuda varem kui ülejäärgmisel päeval pärast eelnõu sidumist usaldusküsimusega. Kui Riigikogu ei võta eelnõu esitatud kujul vastu, astub valitsus tagasi.

✓ ALTERNATIIV: Valitsus võib siduda tema poolt Riigikogule esitatud eelnõu vastuvõtmise usaldusküsimusega. Eelnõu hääletamine ei saa toimuda varem kui ülejäärgmisel päeval pärast selle sidumist usaldusküsimusega.

Kui Riigikogu lükkab tagasi seaduseelnõu, mille vastuvõtmise valitsus sidus usaldusküsimusega, hääletab Riigikogu viivitamatult umbusalduse avaldamist valitsusele.

§ 99. Vabariigi Valitsuse liikmed ei tohi olla üheki muus riigiametis ega kuuluda tulundusliku ettevõtte juhatusse või nõukogusse.

§ 100. Vabariigi Valitsuse liikmed võivad sõnaõigusega osaleda Riigikogu ja tema komisjonide istungitel.

§ 101. Vabariigi Valitsuse liiget saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

Valitsuse liikme suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega lõpevad tema volitused.

VII PEATÜKK

Seadusandlus

§ 102. Seadusi võetakse vastu kooskõlas Põhiseadusega.

§ 103. Seaduste algatamise õigus on:

- 1) Riigikogu liikmel;
- 2) Riigikogu fraktsioonil;
- 3) Riigikogu komisjonil;
- 4) Vabariigi Valitsusel.

✓ ALTERNATIIV: lisada p.5. Vabariigi Presidendil Põhiseduse muutmiseks.

✓ ALTERNATIIVID:

1. lisada § 103 lg.2 järgmises sõnastuses: Riigikogul on õigus koosseisu häälteenamusega tehtud otsusel pöörduda Vabariigi Valitsuse poole esildisega algatada Riigikogu poolt soovitatav eelnõu.

2. lisada § 103 lg.3 järgmises sõnastuses:

Riigikaitsejõude ja kodanike riigikaitsekohustusi käsitlevate seaduste algatamise õigus on vähemalt kahel Riigikogu komisjonil ühiselt või Vabariigi Valitsusel.

§ 104. Seaduste vastuvõtmise korra sätestab Riigikogu kodukorra seadus.

Riigikogu koosseisu häälteenamusega saab vastu võtta ja muuta järgmisi seadusi:

- 1) Kodakondsuse seadus;
- 2) Riigikogu valimise seadus;
- 3) Kohaliku omavalitsuse valimise seadus;
- 4) Vabariigi Presidendi valimise seadus;
- 5) Rahvahääletuse seadus;
- 6) Riigikogu kodukorra ja Riigikogu töökorra seadused;
- 7) Vabariigi Presidendi ja Riigikogu liikmete tasu seadus;
- 8) seadus Vabariigi Valitsusest;
- 9) Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse liikmete kohtulikule vastutusele võtmise seadus;
- 10) Rahvusvähemuste kultuurautonoomia seadus;
- 11) Riigieelarveseadus;
- 12) Eesti Panga seadus;
- 13) Riigikontrolli seadus;
- 14) Kohtukorralduse ja kohtumenetluse seadused;

15) välis- ja siselaenuksesse ning riigi varalistesse kohustustesse puutuvad seadused;

16) Erakorralise seisukorra seadus;

17) Rahuaja riigikaitse seadus ja Sõjaaja riigikaitse seadus;

17) Riigikaitse seadus.

§ 105. Riigikogul on õigus panna seaduseelnõu või muu riigielu küsimus rahvahääletusele.

Rahva otsus tehakse hääletamisest osavõtnute häälteenamusega.

Rahvahääletusel vastuvõetud seaduse kuulutab Vabariigi President viivitamatult välja. Rahvahääletuse otsus on riigiorganitele kohustuslik.

Kui rahvahääletusele pandud seaduseelnõu ei saa poolthääle enamust, kuulutab Vabariigi President välja Riigikogu erakorralised valimised.

§ 106. Rahvahääletusele ei saa panna eelarve, maksude, riigi rahaliste kohustuste, riigipiiri, välislepingute, erakorralise seisukorra kehtestamise ja lõpetamise ning riigikaitse küsimusi.

Rahvahääletuse korra sätestab Rahvahääletuse seadus.

§ 107. Seadused kuulutab välja Vabariigi President.

Vabariigi President võib jätta Riigikogu poolt vastuvõetud seaduse välja kuulutamata, saates selle koos motiveeritud otsusega neljateistkümne päeva jooksul saamise päevast Riigikogule uueks arutamiseks ja otsustamiseks. Kui Riigikogu võtab Vabariigi Presidendi poolt tagasi saadetud seaduse muutmata kujul uuesti vastu, kuulutab Vabariigi President seaduse välja.

✓ ALTERNATIIV: asendada viimane lause: Kui Riigikogu võtab Vabariigi Presidendi poolt tagasi saadetud seaduse muutmata kujul uuesti vastu koosseisu häälteenamusega, kuulutab Vabariigi President seaduse välja.

§ 108. Seadus jõustub kümnendal päeval pärast "Riigi Teatajas" avaldamist, kui seadus ise ei sätesta teisiti.

§ 109. Kui Riigikogu ei saa kokku tulla, võib Vabariigi President edasilükkamatute riiklike vajaduste korral anda seaduse jõuga seadlusi, mis kannavad peaministri kaasallkirja.

Vabariigi President esitab seadlused Riigikogule neljateistkümne päeva jooksul Riigikogu kokkutulemisest, kes võtab viivitamatult vastu nende kinnitamise või tühistamise seaduse.

§ 110. Vabariigi Presidendi seadlusega ei saa kehtestada, muuta ega tühistada Põhiseadust ja Põhiseaduse §-s 104 loetletud seadusi, riiklike makse kehtestavaid seadusi ja riigieelarvet.

VIII PEATÜKK

Rahandus ja riigieelarve

§ 111. Eesti raha emissiooni ainuõigus on Eesti Pangal. Eesti Pank korraldab raharinglust ja seisab hea rahvusliku raha stabiilsuse eest.

§ 112. Eesti Pank tegutseb seaduse alusel ja annab aru Riigikogule.

§ 113. Riiklikud maksud, koormised, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed sätestab seadus.

§ 114. Riigi vara valdamise, kasutamise ja käsutamise korra sätestab seadus.

§ 115. Iga aasta kohta võtab Riigikogu seadusena vastu riigi kõigi tulude ja kulude eelarve.

Vabariigi Valitsus esitab riigieelarve eelnõu Riigikogule hiljemalt kolm kuud enne eelarveaasta algust.

Valitsuse ettepanekul võib Riigikogu eelarveaasta kestel vastu võtta lisaelarve.

§ 116. Riigieelarve või selle eelnõu muutmise ettepanekule, mis tingib nendes ettenähtud tulude vähendamise, kulude suurendamise või kulude ümberjaotamise, tuleb algatajal lisada rahalised arvestused, mis näitavad ära tuluallikad kulude katteks.

Riigikogu ei tohi kustutada ega vähendada riigieelarves või selle eelnõus ettenähtud kulusid, mis on kehtestatud muude seadustega.

§ 117. Riigieelarve koostamise ja vastuvõtmise korra sätestab seadus.

§ 118. Riigikogu poolt vastuvõetud riigieelarve jõustub eelarveaasta algusest. Kui Riigikogu ei võta riigieelarvet vastu eelarveaasta alguseks, võidakse teha iga kuu kulutusi ühe kaheteistkümnendiku osani eelmise eelarveaasta kulutustest.

§ 119. Kui Riigikogu ei ole riigieelarvet vastu võtnud kahe kuu jooksul pärast eelarveaasta algust, kuulutab Vabariigi President välja Riigikogu erakorralised valimised.

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 120. Eesti Vabariigi suhtlemise korra teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 121. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepingud:

1) mis muudavad riigipiire;

2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;

3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;

4) millega Eesti Vabariik võtab endale sõjalisi või varalisi kohustusi;

5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 122. Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

Eesti Vabariigi riigipiire muutvate lepingute ratifitseerimiseks on nõutav Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus.

✓ ALTERNATIIV: § 122 lg.1 viia "Põhiseaduse rakendusseadusesse" järgmises sõnastuses: Eesti Vabariigi kehtiv riigipiir on Eesti Vabariigi riigipiir seisuga 16. juuni 1940.

§ 123. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus Põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

X PEATÜKK

Riigikaitse

§ 124. Eesti kodanikud on kohustatud osa võtma riigikaitsest seadusega sätestatud alustel ja korras.

Usulistel või kõlbelistel põhjustel kaitseväeteenistusest keelduja on seadusega sätestatud korras kohustatud osalema asendusteenistuses.

Kui seadus ei näe teenistuse erilaadi huvides ette teisiti, on kaitseväes ja asendusteenistuses olevatel isikutel kõik põhiseaduslikud õigused, vabadused ja kohustused. Piirata ei tohi Põhiseaduse §-des 8 lg.3 ja 4, 11-18, 20-28, 32, 33, 36-43, 44 lg. 1 ja 2 ning 49-51 ettenähtud õigusi ja vabadusi. Kaitseväes ja asendusteenistuses olevate isikute õigusliku seisundi sätestab seadus.

§ 125. Tegevteenistuses olev isik ei tohi olla muus valitavas või määratavas ametis ega osa võtta ühegi erakonna tegevusest.

§ 126. Eesti kaitseväge ja riigikaitse organisatsioonide korralduse sätestab seadus.

Riigikaitse korralduse sätestavad Rahuaja riigikaitse seadus ja Sõjaaja riigikaitse seadus.

§ 127. Riigikaitse kõrgeimaks juhiks on Vabariigi President.

Vabariigi Presidendi juures on nõuandvaks organiks Riigikaitse Nõukogu, kelle koosseisu ja ülesanded sätestab seadus.

Eesti kaitseväge ja riigikaitse organisatsioone juhib rahu ajal kaitseväge juhataja, sõjaseisukorra ajal kaitseväge ülemjuhataja. Kaitseväge juhataja ja ülemjuhataja nimetatakse ning vabastatakse ametist Riigikogu poolt Vabariigi Presidendi ettepanekul.

§ 128. Riigikogu kuulutab Vabariigi Presidendi ettepanekul välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning otsustab kaitseväge kasutamise Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel.

Agressiooni korral Eesti Vabariigi vastu kuulutab Vabariigi President välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab kaitseväge ülemjuhataja, ootamata ära Riigikogu otsust.

§ 129. Ohu puhul Eesti põhiseaduslikule korrale võib Vabariigi Presidendi või Vabariigi Valitsuse ettepanekul Riigikogu oma koosseisu häälteenamusega välja kuulutada erakorralise seisukorra kogu riigis, kuid kõige kauem kolmeks kuuks.

Erakorralise seisukorra korralduse sätestab seadus.

§ 130. Erakorralise või sõjaseisukorra ajal võib riikliku julgeoleku ja avaliku korra huvides seadusega sätestatud juhtudel ja korras piirata isikute õigusi ja vabadusi ning panna kohustusi. Piirata ei tohi õigusi ja vabadusi, mis on sätestatud Põhiseaduse §-des 8, 11-18, 20 lg.3, 22, 23, 24 lg.2 ja 4, 25, 27, 28, 36 lg.2, 40, 41, 49 ja 51 lg.1.

§ 131. Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohalike omavalitsuste esinduskogusid ei valita ning nende volitusi ei lõpetata erakorralise ning sõjaseisukorra ajal.

Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse esinduskogude volitused pikenevad, kui nad lõpeksid erakorralise või sõjaseisukorra ajal või kolme kuu jooksul, arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõppemisest. Nendel juhtudel kuulutatakse välja uued valimised kolme kuu jooksul, arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõpetamisest.

XI PEATÜKK

Riigikontroll

§ 132. Riigikontroll on oma tegevuses sõltumatu majanduskontrolli teostav riigiorgan.

§ 133. Riigikontroll kontrollib:

1) riigiasutuste, riigiettevõtete ja muude riiklike organisatsioonide majandustegevust;

2) riigi vara kasutamist ja säilimist;

3) kohalike omavalitsuste valdusse antud riigi vara kasutamist ja käsutamist;

4) nende ettevõtete majandustegevust, kus riigil on üle poole osakute või aksiatega määratud häältest või kelle laene või lepinguliste kohustuste täitmist tagab riik.

§ 134. Riigikontrolli juhib riigikontrolör, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul.

Riigikontrolöri volituste kestus on viis aastat.

§ 135. Riigikontrolör esitab Riigikogule ülevaate riigi vara kasutamise ja säilimise kohta eelmisel eelarveaastal üheaegselt riigieelarve täitmise aruande arutamiseks Riigikogus.

§ 136. Riigikontrolör võib oma ülesannetesse kuuluvates küsimustes võtta sõnaõigusega osa Vabariigi Valitsuse istungitest.

Riigikontrolöril on oma ametkonna juhina samad õigused, mis on seadusega antud ministrile ministriumide juhtimisel.

§ 137. Riigikontrolli korralduse sätestab seadus.

§ 138. Riigikontrolöri saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

XII PEATÜKK

Õiguskantsler

§ 139. Õiguskantsler on oma tegevuses sõltumatu ametiisik, kes teostab järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide vastavuse üle Põhiseadusele ja seadustele.

Õiguskantsler analüüsib seaduste muutmiseks ja uute seaduste vastuvõtmiseks talle laekunud ettepanekuid ja esitab vajaduse korral Riigikogule ettekande.

Õiguskantsler teeb Riigikogule Põhiseaduse §-des 77, 85, 101, 138, 153 sätestatud juhtudel ettepaneku Riigikogu liikme, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse liikme, riigikontrolöri, Riigikohtu esimehe ja Riigikohtu liikme kriminaalvastutusele võtmiseks.

§ 140. Õiguskantsleri nimetab ametisse seitsmeks aastaks Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul.

Põhiseaduse Assamblee
E E L N Ö U

6. veebruar 1992.a.

EESTI VABARIIGI PÕHISEADUS

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,

mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 24.veebruaril 1918. aastal,

mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele,

mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,

mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade,

võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud Põhiseaduse § 1 alusel .... 1992. aastal rahvahääletusel vastu järgmise Põhiseaduse.

I PEATÜKK

Üldsätted

§ 1. Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas.

Eesti iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ning võõrandamatu.

§ 2. Eesti riigi maa-ala, territoriaalveed ja õhuruum on lahutamatu ja jagamatu tervik.

Eesti on riiklikult korralduselt ühtne riik, mille territooriumi haldusjaotuse sätestab seadus.

§ 3. Riigivõimu teostatakse ainult Põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.

Seadused avaldatakse ettenähtud korras. Täitmiseks kohustuslikud saavad olla üksnes avaldatud seadused.

§ 4. Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja kohtute tegevus on korraldatud võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttel.

§ 5. Eesti loodusvarad ja loodusressursid on rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult.

§ 6. Eesti riigikeel on eesti keel.

§ 7. Eesti riigivärvid on sinine, must ja valge. Riigilipu ja riigivapi kuju sätestab seadus.

II PEATÜKK

Põhiõigused, vabadused ja kohustused

§ 8. Igal lapsel, kelle vanematest üks on Eesti kodanik, on õigus Eesti kodakondsusele.

Igaühel, kes alaealisena kaotas Eesti kodakondsuse, on õigus see kodakondsus taastada.

Kelleltki ei tohi võtta sünniga omandatud Eesti kodakondsust.

Kelleltki ei tohi veendumuste pärast võtta Eesti kodakondsust.

Eesti kodakondsuse saamise, kaotamise ja taastamise tingimused ning korra sätestab Kodakondsuse seadus.

§ 9. Eesti kodanikul on kõik Põhiseaduses sätestatud õigused, vabadused ja kohustused.

Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul on võrdselt Eesti kodanikuga Põhiseaduses sätestatud õigused, vabadused ja kohustused, välja arvatud need, mis Põhiseaduse kohaselt on ainult Eesti kodanikul. Seadus võib kitsendada välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute poliitilise tegevuse vabadust ja õigust kuuluda mõnda liiki ühendustesse (§-d 31, 45, 47, 48), õigust valida tegevusala, töökohta ja elukutset (§ 29 lg.1), õigust tegelda ettevõtlusega (§ 31), õigust omandada teatud liiki vara (§ 32 lg.4), õigust riiklikule abile (§-d 28 lg.1, 29 lg.3) ning õigust saada informatsiooni (§ 44 lg. 2,3).

§ 10. Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ja kohustusi, mis tulenevad Põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele.

§ 11. Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas Põhiseadusega. Rakendatavad piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.

§ 12. Kõik on seaduse ees võrdsed, sõltumata rahvusest, rassist, nahavärvist, soost, keelest, päritolust, usutunnistusest, poliitilistest või muudest veendumustest, varalisest ja sotsiaalsest seisundist.

Rahvuslikule, rassilisele, usulisele või poliitilisele vihkamisele, vägivaldale ja diskrimineerimisele õhutamise on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.

§ 13. Igaühel on õigus riigi ja seaduse kaitsele. Eesti riik kaitseb oma kodanikke ka välisriikides.

Seadus kaitseb igaühte riigivõimu omavoli eest.

§ 14. Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.

§ 15. Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igaüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjasse puutuva seaduse, muu õigusakti või toiminguga Põhiseaduse vastaseks tunnistamist.

Kohus järgib Põhiseadust ja tunnistab Põhiseaduse vastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingut, mis rikub Põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil vastuolus Põhiseadusega.

§ 16. Igaühel on õigus elule.

Inimelu tohib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras hädavajaliku jõu kasutamisel mis tahes isiku kaitsmiseks ebaseadusliku vägivalga eest, kuriteos kahtlustatava kinnipidamisel, vahistatu või süüdimõistetud põgenemise takistamisel ning mässu või massilise korratuse mahasurumiseks, samuti kohtu poolt mõistetud surmanuhtluse täideviimiseks.

§ 17. Kellegi au ega head nime ei tohi teotada.

§ 18. Kedagi ei tohi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda või karistada.

Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele.

§ 19. Igaühel on õigus vabale eneseteostusele.

Igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust.

§ 20. Igaühel on õigus vabadusele.

Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras:

1) süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks;

2) kohtu otsuse täitmata jätmise eest või seaduses sätestatud muu kohustuse täitmise tagamiseks;

3) kuriteos kahtlustatava kohtu ette toimetamiseks, õigusrikkumise ärahoidmiseks või õigusrikkumises kahtlustatava pakkuminekku vältimiseks;

4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või tema toimetamiseks pädeva riigiorgani ette, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine;

5) nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik;

6) Eestisse ebaseadusliku asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.

Kellelki ei tohi võtta vabadust üksnes sel põhjusel, et ta ei ole suuteline täitma mingit lepingulist kohustust.

§ 21. Igaühele, kellelt on võetud vabadus, teatatakse viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused ning antakse võimalus teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele. Kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult ka võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. Kuriteos kahtlustatava õigust teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele võib piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Kedagi ei tohi vahi all pidada üle 48 tunni ilma kohtu sellekohase otsuseta. Kohtu otsus teatatakse vahistatule viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil.

§ 22. Kedagi ei tohi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Keegi ei ole kriminaalmenetluses kohustatud tõestama oma süütust.

Kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedase vastu.

§ 23. Kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui seda tegu ei tunnista kuriteoks seadus, mis on jõustunud enne teo toimepanemist.

Kellelegi ei tohi mõista raskemat karistust kui see, mida võinuks talle mõista kuriteo toimepanemise ajal. Kui seadus sätestab pärast kuriteo toimepanemist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust.

§ 24. Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt üle viia seadusega määratud kohtu alluvusest teise kohtu alluvusse.

Igaühel on õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Kohtuistungid on avalikud. Kohus võib seadusega sätestatud juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada kinniseks riikliku või ärisaladuse, kõlbluse või inimeste eraelu kaitseks või kui seda nõuavad alaealise või õigusemõistmise huvid.

Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, välja arvatud juhul, kui alaealise, abielupoole või kannatanu huvid nõuavad teisiti.

Igaühel on õigus tema suhtes tehtud kohtu otsuse peale seaduses sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.

§ 25. Igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Hüvitamise viisi ja korra sätestab seadus.

§ 26. Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ja eraellu sekkuda muidu, kui seadusega sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse ning teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

§ 27. Perekond rahva püsimise ja kasvamise ning riigielu alusena on riigi kaitse all.

Abikaasad on võrdõiguslikud.

Laste kasvatamine ja nende eest hoolitsemine on

vanemate kohustus.

Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse.

Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajajate liikmete eest.

§ 28. Igaühel on õigus tervise kaitsele ning riigi abile vanaduse, töövõimetuse, puuduse ja toitja kaotuse korral. Abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Riik soodustab vabatahtlikku ja omavalitsuslikku hoolekannet.

Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all.

§ 29. Igaühel on õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra.

Kedagi ei tohi sundida tööle või teenistusse, millega ta ei ole vabatahtlikult nõustunud, välja arvatud kaitseväeteenistus või selle asendusteenistus, tööd nakkushaiguste leviku tõkestamisel, loodusõnnetuste ja katastroofide korral ning tööd, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud.

Riik korraldab kutseõpetuse ja abistab töö leidmisel.

Töötingimused on riigi kontrolli all.

Töötajate ja tööandjate ühingutesse ja liitudesse kuulumine on vaba. Töötajate ja tööandjate ühingud ja liidud võivad oma õiguste ja seaduslike huvide eest seista vahenditega, mida seadus ei keela. Streigiõiguse kasutamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Töövaidluste lahendamise korra sätestab seadus.

§ 30. Ametikohad riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes täidetakse seaduse alusel ja korras Eesti kodanikega. Kooskõlas seadusega võib neid ametikohti erandkorras täita ka välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikutega.

§ 31. Igaühel on õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra.

§ 32. Igaühe omand on puutumatu ja võrdselt kaitstud. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seadusega sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest. Igaühel, kelle vara on tema nõusolekuta võõrandatud, on õigus pöörduda kohtusse ning vaidlustada vara võõrandamine, hüvitus ja hüvituse suurus.

Igaühel on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Kitsendused sätestab seadus.

Omand kohustab. Omandit ei tohi kasutada üldiste huvide vastaselt.

Seadus võib sätestada vara liigid, mida tohib Eestis omandada ainult Eesti riik, tema kodanikud, kohalikud omavalitsused või teatud liiki juriidilised isikud.

Pärimisõigus on tagatud.

§ 33. Kodu on puutumatu. Ei tohi tungida kellegi eluruumi, valdusse või töökohta ega neid läbi otsida, välja arvatud seadusega sätestatud juhtudel ja korras avaliku korra, tervise või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo ärahoidmiseks, kurjategija tabamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks.

§ 34. Igaühel, kes viibib Eestis seaduslikult, on õigus vabalt liikuda ja elukohta valida. Õigust vabalt liikuda võib seadusega sätestatud juhtudel ja korras piirata loodusõnnetuse ja katastroofi korral, nakkushaiguse leviku tõkestamiseks, looduskeskkonna kaitseks, alaealise või vaimuhaige järelevalvetuse ärahoidmiseks ja kriminaalasja menetluse tagamiseks.

§ 35. Igaühel on õigus lahkuda Eestist. Seda õigust võib seadusega sätestatud juhtudel ja korras piirata kohtu- ning kohtueelse menetluse tagamiseks ja kohtuotsuse täitmiseks.

§ 36. Ühtki Eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast.

Ühtki Eesti kodanikku ei tohi välja anda välisriigile peale välislepingus ettenähtud juhtude lepingus ja seaduses sätestatud korras Vabariigi Valitsuse otsuse alusel. Igal väljaantaval on õigus vaidlustada väljaandmine Eesti kohtus.

Igal eestlasel on õigus asuda Eestisse.

§ 37. Igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seadusega sätestatud ulatuses kohustuslik ning riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta.

Hariduse kättesaadavuse tagamiseks peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakoole.

Alaealiste laste hariduse valikul on vanematel eelisõigus.

Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Õppekeele rahvusvähemuse õppeasutuses valib õppeasutus.

Hariduse andmine on riigi järelevalve all.

§ 38. Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad. Ülikoolid ja teadusasutused on seadusega sätestatud piires autonoomsed.

§ 39. Autoril on vöörandamatu õigus oma loomingule. Riik kaitseb autori õigusi.

§ 40. Igaühel on südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus.

Kuulumine kirikutesse ja usuühingutesse on vaba. Riigikirikut ei ole.

Igaühel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist või kõlblust.

§ 41. Igaühel on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida muutma oma arvamusi või veendumusi.

Veendumustega ei saa vabandada õiguserikkumist. Kedagi ei saa veendumuste pärast võtta õiguslikule vastutusele.

§ 42. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi Eesti kodaniku vabatahtliku nõusolekuta koguda ega talletada andmeid tema arvamuste ja veendumuste kohta.

§ 43. Igaühel on õigus tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusel. Erandeid võib kohtu loal teha kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras.

§ 44. Igaühel on õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni.

Kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud igaühe nõudel andma seadusega sätestatud ulatuses ja korras informatsiooni oma tegevuse kohta, välja arvatud andmed, mis puudutavad riiklikku julgeolekut, kuriteo uurimist, õigusaktide jõustamist, teiste inimeste eraelu, tervist ja õigusi, ärisaladust ning konfidentsiaalselt saadud informatsiooni.

Igaühel on õigus seadusega sätestatud ulatuses ja korras tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riigi ja kohalike omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega.

§ 45. Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või teistsugusel viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel neile teenistuse tõttu teatavaks saanud riikliku või ärisaladuse või konfidentsiaalselt saadud informatsiooni kaitseks ning õigusemõistmise huvides.

Riiklikku tsensuuri ei ole.

§ 46. Igaühel on õigus pöörduda märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole. Vastamise korra sätestab seadus.

§ 47. Kõigil on õigus ilma eelneva loata rahumeelselt koguneda ja pidada koosolekuid. Seda õigust võib seadusega sätestatud juhtudel ja korras piirata riikliku julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, liiklusohutuse ja koosolekust osavõtjate ohutuse tagamiseks ning nakkushaiguse leviku tõkestamiseks.

~~§ 48. Igaühel on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse, liitudesse ja erakondadesse.~~

24p. 5vartu

~~ALTERNATIIV: asendada lg.1: Igaühel on õigus koonduda~~

mittetulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse. Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud.

Relvi valdavate, samuti sõjaväelisel korraldatud või sõjalisi harjutusi harrastavate ühingute ja liitude loomiseks on nõutav eelnev luba, mille andmise tingimused ja korra sätestab seadus.

Keelatud on ühingud, liidud ja erakonnad, kelle eesmärgid või tegevus on suunatud Eesti põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele või on muul viisil vastuolus kriminaalvastutust sätestava seadusega.

Ainult kohus võib õigusrikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada, peatada või teda trahvida.

§ 49. Igaühel on õigus säilitada oma rahvuslik kuuluvus.

§ 50. Rahvusvähemustel on õigus luua rahvuskultuurilistes huvides omavalitsuslikke asutusi. Rahvusvähemuste kultuuriautonoomia seadusega sätestatud tingimustel ja korras.

§ 51. Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada eestikeelseid vastuseid.

Paikkondades, kus vähemalt pool püsielanikest on rahvusvähemusest, võib igaüks pöörduda riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste ning nende ametiisikute poole selle rahvusvähemuse keeles ja saada selles keeles neilt vastuseid.

§ 52. Riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asjaajamiskeeleks on eesti keel.

Paikkondades, kus elanike enamiku keeleks ei ole eesti keel, võivad kohalikud omavalitsused seadusega sätestatud korras sisemise asjaajamiskeelena kasutada selle paikonna püsielanike enamiku keelt.

Võõrkeele, sealhulgas rahvusvähemuse keele kasutamise riigiasutuses ning kohtu- ja kohtueelses menetluses sätestab seadus.

§ 53. Igaüks on kohustatud säästma elu- ja looduskeskkonda ning hüvitama tema poolt keskkonnale tekitatud kahju. Hüvitamise korra sätestab seadus.

§ 54. Eesti kodaniku kohus on olla ustav põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust.

Igal Eesti kodanikul on õigus osutada põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslikku vastupanu, kui ükski muu abinõu ei ole võimalik.

§ 55. Eestis viibivad teiste riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda.

III PEATÜKK

Rahvas

§ 56. Kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu:

- 1) Riigikogu valimisega;
- 2) rahvahääletusega;

Liikmed

~~ALTERNATIIV: Lisada: Vabariigi Presidendi valimisega.~~

§ 57. Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks.

Hääleõiguslik ei ole Eesti kodanik, kes on kohtu poolt tunnustatud teovõimetuks.

§ 58. Seadusega võib piirata nende Eesti kodanike osavõttu hääletamisest, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad karistust kinnipidamiskohtades.

IV PEATÜKK

Riigikogu

§ 59. Seadusandlik võim kuulub Riigikogule.

§ 60. Riigikogus on sada üks liiket. Riigikogu liikmed valitakse vabadel valimistel proportsionaalsuse põhimõtte alusel neljaks aastaks. Hääletamine on üldine, ühetaoline, otsene ja salajane.

Riigikogusse võib kandideerida iga vähemalt kahekümne ühe aastane hääleõiguslik Eesti kodanik.

Riigikogu korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmend päeva ja hiljemalt kümme päeva enne Riigikogu volituste tähtaja lõppemist. Riigikogu valimised kuulutatakse välja vähemalt üheksakümmend päeva enne valimiste päeva.

Riigikogu erakorralised valimised toimuvad Põhiseaduse §-des 90, 97, 105 ja 119 ettenähtud juhtudel varemalt kuuskümmend ja hiljemalt üheksakümmend päeva pärast valimiste väljakuulutamist.

Riigikogu valimise korra sätestab Riigikogu valimisseadus.

§ 61. Riigikogu liikmete volitused algavad valimistulemuste väljakuulutamise päevast. Samast päevast lõpevad Riigikogu eelmise koosseisu liikmete volitused.

Riigikogu liige annab enne oma kohustuste täitmisele asumist ametivande jääda ustavaks Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale.

§ 62. Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga ega kannab õiguslikku vastutust hääletamiste ja poliitiliste avalduste eest, mis ta on teinud Riigikogus või selle organites.

§ 63. Riigikogu liige ei tohi olla üheski muus riigiametis.

Riigikogu liige on oma volituste ajaks vabastatud kaitseväeteenistusest.

§ 64. Riigikogu liikme volitused peatuvad tema nimetamisel Vabariigi Valitsuse liikmeks ja taastuvad tema vabastamisel valitsuse liikme kohustest.

Riigikogu liikme volitused lõpevad ennetähtaegselt:

- 1) tema asumisega mõnda teise riigiametisse;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisel;
- 3) seadusega ettenähtud korras tagasiastumisel;
- 4) kui Riigikohus on otsustanud, et ta on kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma;
- 5) tema surma korral.

Riigikogu liikme volituste peatumisel või ennetähtaegsel lõppemisel astub seaduses sätestatud korras tema asemele asendusliige. Asendusliikmel on kõik Riigikogu liikme õigused ja kohustused.

Riigikogu liikme volituste taastumisel lõpevad asendusliikme volitused.

§ 65. Riigikogu lahendab Eesti riigielu kõiki küsimusi, välja arvatud neid, mis Põhiseaduse kohaselt on rahva, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse, teiste riigiorganite või kohalike omavalitsuste otsustada.

§ 66. Riigikogu:

- 1) võtab vastu seadusi ja otsuseid;
- 2) otsustab rahvahääletuse korraldamise;
- 3) valib Vabariigi Presidendi;
- ~~4) kuulutab välja Vabariigi Presidendi valimised.~~
- 4) ratifitseerib ja denonsseerib välislepinguid vastavalt Põhiseaduse §-le 121;
- 5) annab peaministri kandidaadile volitused Vabariigi Valitsuse moodustamiseks;
- 6) võtab vastu riigieelarve ja kinnitab selle täitmise aruande;
- 7) nimetab Vabariigi Presidendi ettepanekul ametisse Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja või ülemjuhataja;

8) nimetab Riigikohtu esimehe ettepanekul ametisse Riigikohtu liikmed;

9) nimetab Eesti Panga nõukogu liikmed;

10) otsustab Vabariigi Valitsuse ettepanekul riigilaenude tegemise ja riigile muude varaliste kohustuste võtmise;

11) esineb avalduste, deklaratsioonide ja pöördumistega Eesti rahva, teiste riikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide poole;

12) kehtestab riiklikud autasud, sõjaväelised ja diplomaatilised auastmed;

13) otsustab umbusalduse avaldamise Vabariigi Valitsusele, peaministrile või ministrile;

14) kuulutab riigis välja erakorralise seisukorra vastavalt Põhiseaduse §-le 129;

15) kuulutab Vabariigi Presidendi ettepanekul välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni.

§ 67. Riigikogu uue koosseisu esimene istung toimub kümne päeva jooksul, arvates Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamisest. Esimeseks istungiks kutsub Riigikogu kokku Vabariigi President.

§ 68. Riigikogu korralised istungjärgud toimuvad jaanuarikuu teisest esmaspäevast juunikuu kolmanda neljapäevani ning septembrikuu teisest esmaspäevast detsembrikuu kolmanda neljapäevani.

§ 69. Riigikogu erakorralised istungjärgud kutsub kokku Riigikogu juhataja Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse või vähemalt viiendiku Riigikogu koosseisu nõudmisel.

§ 70. Riigikogu valib oma liikmete hulgast Riigikogu juhataja ja kaks asejuhatajat, kes korraldavad Riigikogu tööd vastavalt Riigikogu kodukorra seadusele ja Riigikogu töökorra seadusele.

§ 71. Riigikogu on otsustusvõimeline, kui korralisel istungil on kohal vähemalt veerand ja erakorralisel istungil vähemalt pool koosseisust.

*25 vartu
6 poolt* ~~ALTERNATIIV: Riigikogu on otsustusvõimeline, kui kohal on vähemalt pool koosseisust.~~

§ 72. Riigikogu moodustab komisjone. Riigikogu liikmetel on õigus ühineda fraktsioonidesse. Komisjonide ja fraktsioonide moodustamise korra ning õigused sätestab seadus.

§ 73. Riigikogu istungid on avalikud, kui Riigikogu

kahekolmandikulise häälteenamusega ei otsusta teisiti.
Hääletamine Riigikogus on avalik, välja arvatud juhud, kui Riigikogu kodukorra seadus näeb ette salajase hääletamise.

§ 74. Riigikogu aktid võetakse vastu poolthäälte enamusega, kui Põhiseadus ei näe ette teisiti.

§ 75. Riigikogu liikmetel on õigus pöörduda arupärimisega Vabariigi Valitsuse ja tema liikmete, Eesti Panga nõukogu esimehe, Eesti Panga presidendi, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja või ülemjuhataja poole.

Arupärimisele tuleb vastata Riigikogu istungil kahekümne istungipäeva jooksul.

§ 76. Riigikogu liikme tasu ning piirangud muu töötulu saamisel sätestab seadus, mida tohib muuta Riigikogu järgmise koosseisu kohta.

§ 77. Riigikogu liige on puutumatu. Teda saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

V PEATÜKK

Vabariigi President

§ 78. Vabariigi President on Eesti riigipea.

§ 79. Vabariigi President:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) nimetab ja kutsub tagasi Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad ning võtab vastu Eestisse akrediteeritud diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) kuulutab välja Riigikogu korralised valimised ja vastavalt Põhiseaduse §-dele 90, 97, 105 ja 119 Riigikogu erakorralised valimised;
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse §-le 67 ja avab selle esimese istungi;
- 5) teeb Riigikogu juhatajale esildise Riigikogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumiseks;
- 6) kuulutab välja seadused vastavalt Põhiseaduse §-dele 105 ja 107 ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele;
- 7) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse §-dele 109 ja 110;
- ~~7A) ALTERNATIIV: lisada: algatab Põhiseaduse muutmist.~~
- 8) teeb peaministri kandidaadile ülesandeks Vabariigi

13 P.
14 parfu

Valitsuse moodustamise vastavalt Põhiseaduse §-le 89;

9) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse liikmed vastavalt Põhiseaduse §-le 91;

10) teeb Riigikogule ettepaneku Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ning kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;

11) nimetab ametisse Eesti Panga nõukogu ettepanekul Eesti Panga presidendi;

12) nimetab Riigikohtu ettepanekul kohtunikud;

13) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ettepanekul kaitseväge juhtkonna;

~~13A) ALTERNATIIV: Nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ettepanekul maavanemad.~~

14) annab riiklike autasusid, sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;

15) on Eesti riigikaitse kõrgeim juht;

16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning vastavalt Põhiseaduse §-le 129 erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks;

17) kuulutab Eesti vastu suunatud agressiooni korral välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab ametisse kaitseväge ülemjuhataja vastavalt Põhiseaduse §-le 128;

18) vabastab süüdimõistetuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;

19) algatab õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise vastavalt Põhiseaduse §-le 145.

§ 80. Vabariigi Presidendi valib Riigikogu.

Vabariigi Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Vabariigi President valitakse salajasel hääletusel. Igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor. Enne teist hääletusvooru toimub kandidaatide uus ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel samal päeval kolmas hääletusvoor. Kolmandas hääletusvoorus enam hääli saanud kandidaat tunnistatakse valituks. Häälte võrdse arvu korral tunnistatakse valituks vanem kandidaat.

§ 80A. Vabariigi President valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Vabariigi Presidendiks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidendi korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidendi ametiaja lõppemist.

§ 81. Vabariigi President astub ametisse Eesti rahvale Riigikogu ees järgmise ametivande andmisega: " Mina, N.N., astudes Vabariigi Presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, seista demokraatia püsimise ja tugevnemise eest, ustavalt, õiglaselt ja erapooletult täita oma kohuseid kõigi oma võimete ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Eesti Vabariigi kasuks."

ALTERNATIIV OTSEVALIMISE PUHUL:

§ 80. Vabariigi President valitakse vabadel valimistel üldise, ühetaolise, otsese ja salajase hääletamise teel viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidendi korralised valimised kuulutab välja Riigikogu. Valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidendi ametiaja lõppemist.

Presidendikandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Presidendikandidaate võivad esitada kõik Eesti kodanikud ja nende ühendused, kui nad esitavad oma kandidaadi toetuseks vähemalt kolm tuhat allkirja. Valituks tunnistatakse kandidaat, kes saab enamuse kõigist antud häältest.

Kui ükski kandidaat ei saa esimeses hääletusvoorus nõutavat häälteenamust, korraldatakse kahe enam hääli saanud kandidaadi vahel neljateistkümmend päeva pärast teine hääletusvoor. Valituks tunnistatakse teises voorus enam hääli saanud kandidaat.

Vabariigi Presidendi valimise korra sätestab Vabariigi Presidendi valimise seadus.

§ 81. Vabariigi President astub ametisse Eesti rahvale Riigikogu ees järgmise ametivande andmisega: " Mina, N.N., astudes rahva tahtel Vabariigi Presidendi ametisse, pühalikult töotan vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhisedusust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimete ja parima arusaamisega Eesti Vabariigi ja rahva kasuks."

§ 82. Vabariigi Presidendi volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) tema surma korral;
- 4) uue Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

§ 83. Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma või ei saa ta neid seadusega sätestatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale.

Ajaks, mil Riigikogu juhataja täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid, peatuvad tema volitused Riigikogu liikmena.

Riigikogu juhatajal Vabariigi Presidendi ülesannetes ei ole õigust Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamast.

Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohustusi täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, valib Riigikogu neljateistkümne päeva jooksul Vabariigi Presidendi.

29/2p.
~~ALTERNATIIV: § 83 lg. 1 - 3: Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ametikohustusi täitma või ei saa ta neid seadusega sätestatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle peaministrile.~~

Peaministri ülesandeid täidab sel ajal üks ministritest Põhiseaduse § 93 kohaselt.

Peaministril Vabariigi Presidendi ülesannetes ei ole õigust ilma Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamast.

allara
~~ALTERNATIIV: § 83 lg.4 (rakendub Presidendi otsevalimise korral): Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohustusi täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, kuulutab Riigikogu kohe välja Vabariigi Presidendi valimised, mis korraldatakse seitsmekümne viie päeva jooksul.~~

§ 84. Ametisse astumisega lõpevad Vabariigi Presidendi volitused ja ülesanded kõigis valitud ja nimetatud ametites ning ta peatab ametiajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§ 85. Vabariigi Presidenti saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

VI PEATÜKK

Vabariigi Valitsus

§ 86. Täidesaatev riigivõim kuulub Vabariigi Valitsusele.

§ 87. Vabariigi Valitsus:

- 1) viib ellu riigi sise- ja välispoliitikat;
- 2) suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust;
- 3) korraldab seaduste, Riigikogu otsuste ja Vabariigi

Presidendi aktide täitmist;

4) esitab Riigikogule seaduseelnõusid ning ratifitseerimiseks ja denonsseerimiseks välislepinguid;

5) koostab riigieelarve eelnõu ja esitab selle Riigikogule, korraldab riigieelarve täitmist ning esitab Riigikogule riigieelarve täitmise aruande;

6) annab seaduse alusel ja täitmiseks määrusi ja korraldusi;

7) korraldab suhtlemist teiste riikidega;

8) kuulutab loodusõnnetuste ja katastroofide korral või nakkushaiguste leviku tõkestamiseks välja eriolukorra riigis või selle üksikutes osades;

9) täidab muid ülesandeid, mis Põhiseaduse ja seadustega on antud Vabariigi Valitsuse otsustada.

§ 88. Vabariigi Valitsusse kuuluvad peaminister ja ministrid.

§ 89. Vabariigi President määrab seitsme päeva jooksul Vabariigi Valitsuse tagasiastumisest peaministri kandidaadi, kellele teeb ülesandeks uue valitsuse moodustamise.

Peaministri kandidaat teeb neljateistkümne päeva jooksul valitsuse moodustamise ülesande saamisest Riigikogule avalduse tulevase valitsuse moodustamise aluste kohta, mis järel Riigikogu hääletab kohe läbirääkimisteta peaministri kandidaadile valitsuse moodustamiseks volituste andmist.

Kui peaministri kandidaat saab Riigikogult volitused valitsuse moodustamiseks, esitab ta seitsme päeva jooksul valitsuse koosseisu Vabariigi Presidendile, kes kolme päeva jooksul nimetab valitsuse ametisse.

Kui Vabariigi Presidendilt ülesande saanud peaministri kandidaat ei saa Riigikogus poolthäälte enamust või ei suuda valitsust moodustada või loobub sellest, asub valitsust moodustama Riigikogu enda poolt ülesseatud peaministri kandidaat.

~~ALTERNATIIV: lisada lg.4-le järgmine osalause: või kui Vabariigi President ei nimeta peaministri kandidaadi poolt esitatud valitsust ametisse, asub...~~

28 arvu
1 poolt

Riigikogult valitsuse moodustamise ülesande saanud peaministri kandidaat esitab Riigikogule neljateistkümne päeva jooksul valitsuse koosseisu. Riigikogu otsustab valitsuse esitamise Vabariigi Presidendile ametisse nimetamiseks. Vabariigi President nimetab Riigikogu poolt esitatud valitsuse viivitamatult ametisse.

Kui Riigikogult valitsuse moodustamise ülesande saanud peaministri kandidaat ei suuda valitsust moodustada või loobub sellest või kui Riigikogu ei esita peaministri kandidaadi poolt esitatud valitsuse koosseisu Vabariigi Presidendile ametisse nimetamiseks, teeb Riigikogu valitsuse moodustamise ülesandeks

uuele peaministri kandidaadile.

§ 90. Vabariigi Valitsuse moodustamine tuleb lõpetada hiljemalt kuuekümne päeva jooksul pärast eelmise valitsuse tagasiastumist. Kui selleks tähtajaks ei ole valitsus ametisse nimetatud, kuulutab Vabariigi President välja Riigikogu erakorralised valimised.

§ 91. Vabariigi Valitsuse nimetab ja vabastab ametist Vabariigi President. Ministri nimetab ja vabastab ametist Vabariigi President peaministri esildisel.

Valitsuse liige loetakse ametisse astunuks ametivande andmisega Vabariigi Presidendile.

§ 92. Vabariigi Valitsus astub tagasi:

- 1) Riigikogu uue koosseisu kokkuastumisel;
- 2) peaministri tagasiastumise või surma korral;
- 3) Riigikogu umbusaldusavalduse korral Vabariigi Valitsusele või peaministrile.

Vabariigi President vabastab Vabariigi Valitsuse ametist uue valitsuse ametisseastumisel.

§ 93. Peaminister esindab Vabariigi Valitsust ja juhib selle tegevust.

Peaminister nimetab kaks ministrit, kellel on õigus asendada peaministrit tema äraolekul. Asendamise korra määrab peaminister.

§ 94. Valitsemisalade korraldamiseks moodustatakse seaduse alusel vastavad ministeeriumid.

Minister juhib ministeeriumi, korraldab ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi, annab määrusi ja käskkirju ning täidab muid ülesandeid, mis talle on pandud seadusega sätestatud alustel ja korras.

Kui minister haiguse või muude takistuste tõttu ei saa ajutiselt oma ülesandeid täita, paneb peaminister tema ülesanded selleks ajaks mõnele teisele ministrile.

Vabariigi President võib peaministri esildisel nimetada ametisse ministreid, kes ei juhi ministeeriumi.

§ 95. Vabariigi Valitsuse juures on riigikantselei, mida juhib riigisekretär.

Riigisekretäri nimetab ametisse ja vabastab ametist peaminister.

Riigisekretär võtab sõnaõigusega osa valitsuse istungitest.

Riigisekretäril on riigikantselei juhina samad õigused, mis on seadusega antud ministrile ministeeriumi juhtimisel.

§ 96. Vabariigi Valitsuse istungid on kinnised, kui valitsus ei otsusta teisiti.

Valitsus teeb oma otsused asjaomase ministri

ettepanekul.

Valitsuse määrused kehtivad, kui nad kannavad peaministri, asjaomase ministri ja riigisekretäri allkirja.

§ 97. Riigikogu võib avaldada Vabariigi Valitsusele, peaministrile või ministrile umbusaldust otsusega, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

Umbusalduse avaldamist võib alгатada vähemalt viiendik Riigikogu koosseisust kirjaliku nõude esitamisega Riigikogu istungil.

Umbusalduse avaldamine võib tulla otsustamisele kõige varemalt ülejärmisel päeval pärast selle algatamist, kui valitsus ei nõua kiiremat otsustamist.

Valitsusele või peaministrile umbusalduse avaldamise korral võib Vabariigi President kolme päeva jooksul valitsuse ettepanekul kuulutada välja Riigikogu erakorralised valimised.

Umbusalduse avaldamise korral ministrile teatab Riigikogu juhataja sellest Vabariigi Presidendile, kes vabastab ministri ametist.

Umbusalduse avaldamist võib samal alusel uuesti algatada kõige varemalt kolme kuu möödumisel eelmise umbusalduse hääletamisest.

§ 98. Vabariigi Valitsus võib siduda tema poolt Riigikogule esitatud eelnõu vastuvõtmise usaldusküsimusega.

Hääletamine ei saa toimuda varem kui ülejärmisel päeval pärast eelnõu sidumist usaldusküsimusega. Kui Riigikogu ei võta eelnõu esitatud kujul vastu, astub valitsus tagasi.

*25 aastu
1 poolt*

~~ALTERNATIIV: Valitsus võib siduda tema poolt Riigikogule esitatud eelnõu vastuvõtmise usaldusküsimusega. Eelnõu hääletamine ei saa toimuda varem kui ülejärmisel päeval pärast selle sidumist usaldusküsimusega.~~

~~Kui Riigikogu lükkab tagasi seaduseelnõu, mille vastuvõtmise valitsus sidus usaldusküsimusega, hääletab Riigikogu viivitamatult umbusalduse avaldamist valitsusele.~~

§ 99. Vabariigi Valitsuse liikmed ei tohi olla üheski muus riigiametis ega kuuluda tulundusliku ettevõtte juhatusse või nõukogusse.

§ 100. Vabariigi Valitsuse liikmed võivad sõnaõigusega osaleda Riigikogu ja tema komisjonide istungitel.

§ 101. Vabariigi Valitsuse liiget saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

Valitsuse liikme suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega lõpevad tema volitused.

VII PEATÜKK

Seadusandlus

§ 102. Seadusi võetakse vastu kooskõlas Põhiseadusega.

§ 103. Seaduste algatamise õigus on:

- 1) Riigikogu liikmel;
- 2) Riigikogu fraktsioonil;
- 3) Riigikogu komisjonil;
- 4) Vabariigi Valitsusel.

~~ALTERNATIIV: lisada p.5 Vabariigi Presidendi Põhiseduse muutmiseks~~

ALTERNATIIVID:

1. lisada § 103 lg.2 järgmises sõnastuses: Riigikogul on õigus koosseisu häälteenamusega tehtud otsusel pöörduda Vabariigi Valitsuse poole esiloisega algatada Riigikogu poolt soovitatav eelnõu.

2. lisada § 103 lg.3 järgmises sõnastuses: Riigikaitsejõude ja kodanike riigikaitsekohustusi käsitlevate seaduste algatamise õigus on vähemalt kahel Riigikogu komisjonil ühiselt või Vabariigi Valitsusel.

§ 104. Seaduste vastuvõtmise korra sätestab Riigikogu kodukorra seadus.

Riigikogu koosseisu häälteenamusega saab vastu võtta ja muuta järgmisi seadusi:

- 1) Kodakondsuse seadus;
- 2) Riigikogu valimise seadus;
- 3) Kohaliku omavalitsuse valimise seadus;
- 4) Vabariigi Presidendi valimise seadus;
- 5) Rahvahääletuse seadus;
- 6) Riigikogu kodukorra ja Riigikogu töökorra seadused;
- 7) Vabariigi Presidendi ja Riigikogu liikmete tasu seadus;
- 8) seadus Vabariigi Valitsusest;
- 9) Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse liikmete kohtulikule vastutusele võtmise seadus;
- 10) Rahvusvähemuste kultuuriautonomia seadus;
- 11) Riigieelarveseadus;
- 12) Eesti Panga seadus;
- 13) Riigikontrolli seadus;
- 14) Kohtukorralduse ja kohtumenetluse seadused;

25. märts
1 poolt

24. märts
1 poolt

15) välis- ja siselaenudesse ning riigi varalistesse kohustustesse puutuvad seadused;

16) Erakorralise seisukorra seadus;

17) Rahuaja riigikaitse seadus ja sõjaaja riigikaitse seadus;

17) Riigikaitse seadus.

§ 105. Riigikogul on õigus panna seaduseelnõu või muu riigielu küsimus rahvahääletusele.

Rahva otsus tehakse hääletamisest osavõtnute häälteenamusega.

Rahvahääletusel vastuvõetud seaduse kuulutab Vabariigi President viivitamatult välja. Rahvahääletuse otsus on riigiorganitele kohustuslik.

Kui rahvahääletusele pandud seaduseelnõu ei saa poolthäälte enamust, kuulutab Vabariigi President välja Riigikogu erakorralised valimised.

§ 106. Rahvahääletusele ei saa panna eelarve, maksude, riigi rahaliste kohustuste, riigipiiri, välislepingute, erakorralise seisukorra kehtestamise ja lõpetamise ning riigikaitse küsimusi.

Rahvahääletuse korra sätestab Rahvahääletuse seadus.

§ 107. Seadused kuulutab välja Vabariigi President.

Vabariigi President võib jätta Riigikogu poolt vastuvõetud seaduse välja kuulutamata, saates selle koos motiveeritud otsusega neljateistkümne päeva jooksul saamise päevast Riigikogule uueks arutamiseks ja otsustamiseks. Kui Riigikogu võtab Vabariigi Presidendi poolt tagasi saadetud seaduse muutmata kujul uuesti vastu, kuulutab Vabariigi President seaduse välja.

ALTERNATIIV: asendada viimane lause: Kui Riigikogu võtab Vabariigi Presidendi poolt tagasi saadetud seaduse muutmata kujul uuesti vastu koosseisu häälteenamusega, kuulutab Vabariigi President seaduse välja,

§ 108. Seadus jõustub kümnendal päeval pärast "Riigi Teatajas" avaldamist, kui seadus ise ei sätesta teisiti.

§ 109. Kui Riigikogu ei saa kokku tulla, võib Vabariigi President edasilükkamatute riiklike vajaduste korral anda seaduse jõuga seadlusi, mis kannavad peaministri kaasalkirja.

Vabariigi President esitab seadlused Riigikogule neljateistkümne päeva jooksul Riigikogu kokkutulemisest, kes võtab viivitamatult vastu nende kinnitamise või tühistamise seaduse.

§ 110. Vabariigi Presidendi seadlusega ei saa kehtestada, muuta ega tühistada Põhiseadust ja Põhiseaduse §-s 104 loetletud seadusi, riiklike makse kehtestavaid seadusi ja riigieelarvet.

20 aastu
3 poolt

VIII PEATÜKK

Rahandus ja riigieelarve

§ 111. Eesti raha emissiooni ainuõigus on Eesti Pangal. Eesti Pank korraldab raharinglust ja seisab hea rahvusliku raha stabiilsuse eest.

§ 112. Eesti Pank tegutseb seaduse alusel ja annab aru Riigikogule.

§ 113. Riiklikud maksud, koormised, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed sätestab seadus.

§ 114. Riigi vara valdamise, kasutamise ja käsutamise korra sätestab seadus.

§ 115. Iga aasta kohta võtab Riigikogu seadusena vastu riigi kõigi tulude ja kulude eelarve.

Vabariigi Valitsus esitab riigieelarve eelnõu Riigikogule hiljemalt kolm kuud enne eelarveaasta algust.

Valitsuse ettepanekul võib Riigikogu eelarveaasta kestel vastu võtta lisaeelarve.

§ 116. Riigieelarve või selle eelnõu muutmise ettepanekule, mis tingib nendes ettenähtud tulude vähendamise, kulude suurendamise või kulude ümberjaotamise, tuleb algatajal lisada rahalised arvestused, mis näitavad ära tuluallikad kulude katteks.

Riigikogu ei tohi kustutada ega vähendada riigieelarves või selle eelnõus ettenähtud kulusid, mis on kehtestatud muude seadustega.

§ 117. Riigieelarve koostamise ja vastuvõtmise korra sätestab seadus.

§ 118. Riigikogu poolt vastuvõetud riigieelarve jõustub eelarveaasta algusest. Kui Riigikogu ei võta riigieelarvet vastu eelarveaasta alguseks, võidakse teha iga kuu kulutusi ühe kaheteistkümnendiku osani eelmise eelarveaasta kulutustest.

§ 119. Kui Riigikogu ei ole riigieelarvet vastu võtnud kahe kuu jooksul pärast eelarveaasta algust, kuulutab Vabariigi President välja Riigikogu erakorralised valimised.

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 120. Eesti Vabariigi suhtlemise korra teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 121. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepingud:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale sõjalisi või varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 122. Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

Eesti Vabariigi riigipiire muutvate lepingute ratifitseerimiseks on nõutav Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenus.

12 Pealt.
16 vanku.

~~ALTERNATIIV: § 122 lg.1 viia "Põhiseaduse rakendusseadusesse" järgmises sõnastuses: Eesti Vabariigi kehtiv riigipiir on Eesti Vabariigi riigipiir seisuga 16. juuni 1940.~~

§ 123. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus Põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

X PEATÜKK

Riigikaitse

§ 124. Eesti kodanikud on kohustatud osa võtma riigikaitsest seadusega sätestatud alustel ja korras.

Usulistel või kõlbelistel põhjustel kaitseväeteenistusest keelduja on seadusega sätestatud korras kohustatud osalema asendusteenistuses.

Kui seadus ei näe teenistuse erilaadi huvides ette teisiti, on kaitseväes ja asendusteenistuses olevatel isikutel kõik põhiseaduslikud õigused, vabadused ja kohustused. Piirata ei tohi Põhiseaduse §-des § lg.3 ja 4, 11-18, 20-28, 32, 33, 36-43, 44 lg. 1 ja 2 ning 49-51 ettenähtud õigusi ja vabadusi. Kaitseväes ja asendusteenistuses olevate isikute õigusliku seisundi sätestab seadus.

§ 125. Tegevteenistuses olev isik ei tohi olla muus valitavas või määratavas ametis ega osa võtta ühegi erakonna tegevusest.

§ 126. Eesti kaitseväge ja riigikaitse organisatsioonide korralduse sätestab seadus.

Riigikaitse korralduse sätestavad Rahuaja riigikaitse seadus ja sõjaaja riigikaitse seadus.

§ 127. Riigikaitse kõrgeimaks juhiks on Vabariigi President.

Vabariigi Presidendi juures on nõuandvaks organiks Riigikaitse Nõukogu, kelle koosseisu ja ülesanded sätestab seadus.

Eesti kaitseväge ja riigikaitse organisatsioonid juhivad rahu ajal kaitseväge juhataja, sõjaseisukorra ajal kaitseväge ülemjuhataja. Kaitseväge juhataja ja ülemjuhataja nimetatakse ning vabastatakse ametist Riigikogu poolt Vabariigi Presidendi ettepanekul.

§ 128. Riigikogu kuulutab Vabariigi Presidendi ettepanekul välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning otsustab kaitseväge kasutamise Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel.

Agressiooni korral Eesti Vabariigi vastu kuulutab Vabariigi President välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab kaitseväge ülemjuhataja, ootamata ära Riigikogu otsust.

§ 129. Ohu puhul Eesti põhiseaduslikule korrale võib Vabariigi Presidendi või Vabariigi Valitsuse ettepanekul Riigikogu oma koosseisu häälteenamusega välja kuulutada erakorralise seisukorra kogu riigis, kuid kõige kauem kolmeks kuuks.

Erakorralise seisukorra korralduse sätestab seadus.

§ 130. Erakorralise või sõjaseisukorra ajal võib riikliku julgeoleku ja avaliku korra huvides seadusega sätestatud juhtudel ja korras piirata isikute õigusi ja vabadusi ning panna kohustusi. Piirata ei tohi õigusi ja vabadusi, mis on sätestatud Põhiseaduse §-des 8, 11-18, 20 lg.3, 22, 23, 24 lg.2 ja 4, 25, 27, 28, 36 lg.2, 40, 41, 49 ja 51 lg.1.

§ 131. Riigikogu, Vabariigi Presidenti ja kohalike omavalitsuste esinduskogused ei valita ning nende volitusi ei lõpetata erakorralise ning sõjaseisukorra ajal.

Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse esinduskogude volitused pikenevad, kui nad lõpeksid erakorralise või sõjaseisukorra ajal või kolme kuu jooksul, arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõppemisest. Nendel juhtudel kuulutatakse välja uued valimised kolme kuu jooksul, arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõpetamisest.

XI PEATÜKK

Riigikontroll

§ 132. Riigikontroll on oma tegevuses sõltumatu majanduskontrolli teostav riigiorgan.

§ 133. Riigikontroll kontrollib:

1) riigiasutuste, riigiettevõtete ja muude riiklike organisatsioonide majandustegevust;

2) riigi vara kasutamist ja säilimist;

3) kohalike omavalitsuste valdusse antud riigi vara kasutamist ja käsutamist;

4) nende ettevõtete majandustegevust, kus riigil on üle poole osakute või aksiatega määratud häältest või kelle laene või lepinguliste kohustuste täitmist tagab riik.

§ 134. Riigikontrolli juhib riigikontrolör, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul.

Riigikontrolöri volituste kestus on viis aastat.

§ 135. Riigikontrolör esitab Riigikogule ülevaate riigi vara kasutamise ja säilimise kohta eelmisel eelarveaastal üheaegselt riigieelarve täitmise aruande arutamise Riigikogus.

§ 136. Riigikontrolör võib oma ülesannetesse kuuluvates küsimustes võtta sõnaõigusega osa Vabariigi Valitsuse istungitest.

Riigikontrolöril on oma ametkonna juhina samad õigused, mis on seadusega antud ministrile ministeeriumi juhtimisel.

§ 137. Riigikontrolli korralduse sätestab seadus.

§ 138. Riigikontrolöri saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

XII PEATÜKK

Õiguskantsler

§ 139. Õiguskantsler on oma tegevuses sõltumatu ametiisik, kes teostab järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide vastavuse üle Põhiseadusele ja seadustele.

Õiguskantsler analüüsib seaduste muutmiseks ja uute seaduste vastuvõtmiseks talle laekunud ettepanekuid ja esitab vajaduse korral Riigikogule ettekande.

Õiguskantsler teeb Riigikogule Põhiseaduse §-des 77, 85, 101, 138, 153 sätestatud juhtudel ettepaneku Riigikogu liikme, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse liikme, riigikontrolöri, Riigikohtu esimehe ja Riigikohtu liikme kriminaalvastutusele võtmiseks.

§ 140. Õiguskantsleri nimetab ametisse seitsmeks aastaks Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul.

Õiguskantslerit saab ametist tagandada üksnes kohtuotsusega.

§ 141. Õiguskantsleril on oma kantselei juhtimisel samad õigused, mis on seadusega antud ministrile ministeeriumi juhtimisel.

Õiguskantsler võib sõnaõigusega osa võtta Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse istungitest.

§ 142. Kui õiguskantsler leiab, et seadusandliku või täidesaatva riigivõimu või kohaliku omavalitsuse õigustloov akt on vastuolus Põhiseaduse või seadusega, teeb ta akti vastu võtnud organile ettepaneku viia see kahekümne päeva jooksul kooskõlla Põhiseaduse või seadusega.

Kui akt ei ole kahekümne päeva jooksul viidud kooskõlla Põhiseaduse või seadusega, teeb õiguskantsler Riigikohtule ettepaneku tunnistada see akt kehtetuks.

§ 143. Õiguskantsler esitab kord aastas Riigikogule ülevaate seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohalike omavalitsuste õigustloovate aktide vastavusest Põhiseadusele ja seadustele.

§ 144. Õiguskantsleri õigusliku seisundi ja tema kantselei töö korralduse sätestab seadus.

§ 145. Õiguskantslerit saab kriminaalvastutusele võtta ainult Vabariigi Presidendi ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

XIII PEATÜKK

Kohus

§ 146. Õigust mõistab ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas Põhiseaduse ja seadustega.

§ 147. Kohtunikuks nimetatakse eluaegselt. Kohtunike ametist vabastamise alused ja korra sätestab seadus.

Kohtunikku saab ametist tagandada üksnes kohtuotsusega. Kohtunikud ei tohi peale seadusega ettenähtud juhtude olla üheski muus valitud või nimetatud ametis.

Kohtunike sõltumatuse tagatised ja õigusliku seisundi sätestab seadus.

§ 148. Kohtusüsteem koosneb:

- 1) maa- ja linnakohtutest ning halduskohtutest;
- 2) ringkonnakohtutest;
- 3) Riigikohtust.

Erikohtute loomise mõnda liiki kohtuasjade jaoks sätestab seadus.

Erakorraliste kohtute moodustamine on keelatud.

§ 149. Maa- ja linnakohtud ning halduskohtud on esimese astme kohtud.

Ringkonnakohtud on teise astme kohtud ning nad vaatavad apellatsioonikorras läbi esimese astme kohtu lahendeid.

Riigikohus on riigi kõrgeim kohus, kes vaatab kohtulahendeid läbi kassatsioonikorras. Riigikohus on ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus.

Kohtukorralduse ja kohtumenetluse korra sätestab seadus.

§ 150. Riigikohtu esimehe nimetab ametisse Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul.

Riigikohtu liikmed nimetab ametisse Riigikogu Riigikohtu esimehe ettepanekul.

Kohtunikud nimetab ametisse Vabariigi President Riigikohtu ettepanekul.

§ 151. Esinduse, kaitse, riikliku süüdistuse ja seaduslikkuse järelevalve korralduse kohtumenetluses sätestab seadus.

§ 152. Kohus jätab konkreetse kohtuasja lahendamisel kohaldamata mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus Põhiseadusega.

Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus Põhiseaduse sätte ja mõttega.

§ 153. Kohtunikku saab ametisoleku ajal kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikohtu ettepanekul Vabariigi Presidendi nõusolekul.

Riigikohtu esimeest ja Riigikohtu liikmeid saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

XIV PEATÜKK

Kohalik omavalitsus

§ 154. Kõiki kohaliku elu küsimusi otsustavad ja korraldavad kohalikud omavalitsused, kes tegutsevad seaduste alusel iseseisvalt.

Kohalikule omavalitsusele võib panna kohustusi ainult seaduse alusel või kokkuleppel kohaliku omavalitsusega. Seadusega kohalikule omavalitsusele pandud riiklike kohustustega seotud kulud kaetakse riigieelarvest.

§ 155. Kohaliku omavalitsuse üksused on vallad ja linnad.

Teisi kohaliku omavalitsuse üksusi võib moodustada

seadusega sätestatud alustel ja korras.

§ 156. Kohaliku omavalitsuse esinduskoguks on volikogu, kes valitakse vabadel valimistel üldise, ühetaolise, otsese ja salajase hääletamise teel kolmeks aastaks.

Kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel on seadusega sätestatud tingimustel hääleõiguslik iga selle omavalitsuse maaalal püsivalt elav isik, kes on vähemalt kaheksateist aastat vana.

§ 157. Kohalikul omavalitsusel on iseseisev eelarve, mille kujundamise sätestab seadus.

Kohalikul omavalitsusel on seaduse alusel õigus kehtestada ja koguda makse ning panna peale koormisi.

§ 158. Kohalike omavalitsuste piire ei tohi muuta vastavate omavalitsuste arvamust ära kuulamata.

§ 159. Kohalikel omavalitsustel on õigus moodustada teiste kohalike omavalitsustega liite ja ühisasutusi.

§ 160. Kohalike omavalitsuste korralduse ja järelevalve nende tegevuse üle sätestab seadus.

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 161. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

~~ALTERNATIIV: Riigikogu ja Vabariigi Presidendi~~

Põhiseaduse muutmist ei saa algatada ega Põhiseadusust muuta erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra ajal.

§ 162. Põhiseaduse I peatükki "Üldsätted", ~~III peatükki "Rahvas"~~ ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmine" saab muuta ainult rahvahääletusega.

Riigikogu
& Riigikogu

~~ALTERNATIIV: jätta välja III peatükk "Rahvas". (langeb ära, kui §-s 56 jääb sisse alternatiiv.)~~

§ 163. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud:

- 1) rahvahääletusel;
- 2) Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt;
- 3) Riigikogu poolt kiireloomulisena.

Seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks vaadatakse

Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures esimese ja teise lugemise vahel on vähemalt kolm kuud ning teise ja kolmanda lugemise vahel vähemalt üks kuu. Põhiseaduse muutmise viis otsustatakse kolmandal lugemisel.

§ 164. Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu rahvahääletusele panekuks on nõutav Riigikogu koosseisu kolmeviieendikuline häälteenamus. Rahvahääletus toimub varemalt kolm kuud arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 165. Põhiseaduse muutmiseks Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt peab seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks saama Riigikogu koosseisu enamuse toetuse.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel koosseisu kolmeviieendikulise häälteenamusega muutumatu vastu eelmise koosseisu enamuse toetuse saanud Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, siis on Põhiseaduse muutmise seadus vastu võetud.

§ 166. Otsus Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu käsitlemiseks kiireloomulisena võetakse vastu Riigikogu neljaviiendikulise häälteenamusega. Põhiseaduse muutmise seadus võetakse sel juhul vastu Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 167. Põhiseaduse muutmise seaduse kuulutab välja Vabariigi President ja see jõustub seaduses määratud tähtajal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast selle väljakuulutamist.

§ 168. Põhiseaduse muutmist ei saa samas küsimuses algatada ühe aasta jooksul vastava eelnõu tagasilükkamisest rahvahääletusel või Riigikogus.